

FƏNN KURİKULUMU VƏ KOMMUNİKATİV BACARIQLARIN QAZANILMASI MƏSƏLƏLƏRİ

Fəridə Hüseynova
Təhsil Problemləri İnstitutunun
böyük elmi işçisi

Açar sözlər: *fənn kurikulumu, kompetensiyalar, qlobal səriştə, milli bəşəri dəyərlər, mədəniyyətlərarası ünsiyyət, maraq və tələbat.*

Ключевые слова: *предметный Курикулум, компетенции, глобальная компетенция, национальные ценности, межкультурная коммуникация, интерес и спрос.*

Key words: *curriculum, competences, global competence, national human values, intercultural communication, interest and demands.*

Yeni konseptual təhsilin sənədlərinə əsasən xarici dilin tədrisi ümumi təlim nəticələrinə uyğun olaraq şagirdlərin əldə edəcəyi bacarıqlar əsasında aparılır. Burada vacib şərt fikrini ingilis dilində sərbəst ifadə etməyi bacaran, əməkdaşlıq şəraitində müxtəlif mədəniyyətləri öyrənən gəncləri şəxsiyyət kimi formalaşdırmaqdır. İngilis dilinin ümumi orta təhsil səviyyəsi üzrə tədrisi ibtidai təhsil pilləsində əldə olunmuş bilik və bacarıqların dinamik şəkildə inkişafına əsaslanır. Müasir nəzəriyyə əsasında ingilis dilinin xarici dil kimi praktiki şəkildə tədrisi məktəbdə bu dilin yeni kurikulumunu tələb edir və onun yeni tədrisi prinsiplərinə, siniflər üzrə kurikulumuna, standartlarına, strategiyasına, qiymətləndirilməsinə, sonda əldə olunacaq bacarıqlara yönəldilir.

Xarici dil kurikulumu baza təhsili əsasında şagirdlərin əldə etdiyi dil bacarıqlarını inkişaf etdirmək, intellektual inkişafa nail olmaq, səmərəli fəaliyyət göstərmək, davamlı təhsil almaq və asudə vaxtını təmin etmək məqsədi daşıyır.

Xarici dillərin tədrisi zamanı qarşıya çıxan problemlərin həllində yeni fənn kurikulumu böyük rol oynayır. Xarici dil, Milli

Kurikulumun və fənn kurikulumunun ayrılmaz bir hissəsi olaraq məktəb təhsilində əsas dövlət məqsədinin həyata keçirilməsinə xidmət edir – milli və bəşəri dəyərlərə əsaslanmaqla vətəndaş cəmiyyətinin inkişafında rol oynayacaq müstəqil bir şəxsi tərbiyə etmək.

Qarşıya çıxan çətinliklər nədədir?

Şagirdlər xarici dili bir aspektdə mənimsəməyə, dilin linqvistik aspektinə daha çox yer verirlər. İngilis dilini linqvistik qaydaları öyrənərək reseptiv dil kimi şifahi və yazılı nitqin inkişaf etdirilməsinə yönəldilməlidir. Yeni məzmunu uyğun mövzular məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürün formalaşmasına az əsaslanırdı, qrammatik qaydalar nümunələr üzərində deyil, modellər daxilində əzbərlənir və praktiki formada az tətbiq olunurdu. Dilin linqvistik prinsipini xarici dilin tədrisində onun fonologiyası, leksik məzmunu, morfolojiyası, semantika-sı kimi başa düşülürdü.

Bu gün ölkəmiz qərb dünyasında beynəlxalq nüfuz qazanmış və bir çox qlobal məsələlərin həllində həlledici rol oynayan qurumlarla əlaqə quraraq beynəlxalq münasibətlərini, ölkələrarası diplomatik, mədəni və iqtisadi əlaqələrini genişləndirir. Ölkəmiz

bu sahələrdə öz nailiyyətlərini əldə etmək üçün bir çox sahələrdə islahat apardı, xüsusilə də təhsilin dünya standartlarına inteqrasiyasını ön plana çəkdi və Milli Kurikulumun yaranma zərurəti meydana çıxdı. Xarici dil fənni geniş bir status qazanaraq bu sahələri özündə birləşdirən bir fənn kimi özünün yeni məzmun xətləri və məzmun standartları ilə təlimdə böyük dəyişikliklər etdi. Fənnin əsas mahiyyəti və vəzifəsi bu gün xarici dilə yiyələnən şəxsin bilavasitə beynəlxalq arenaya çıxaraq öz xalqının milli-mənəvi dəyərlərini, qazandığı nailiyyətləri başqalarına çatdırmaq, onlarla həmin dildə fikir və təcrübə mübadiləsi aparmaq imkanı qazandırmaqdır.

Bu gün gənclərin çoxu tərəqqi etməkdə olan ABŞ-a və Avropa ölkələrinə üz tutaraq elmdə, təhsildə, iqtisadiyyatda, digər sosial və mədəni sahələrdə inkişaf perspektivlərini müəyyən edirlər. Bunun səbəbləri, ilk növbədə, həmin ölkələrdə qeyd olunan sahələrdə, yüksək standartların mövcud olması və həmin ölkələrin bu standartları öz sərhədlərindən kənara çıxarmaq və inkişaf etməkdə olan ölkələrlə paylaşmaq üçün müəyyən siyasi kursa malik olmasıdır.

Avropa standartlarına inteqrasiya və Azərbaycanı global dünyanın kiçik bir məkanına çevirmək, sivil və mədəniyyətlərərsası dünyagörüşə malik, başqa fəaliyyətlərlə yanaşı, bir və ya iki xarici dildə ünsiyyət qurmağı, əlaqə saxlamağı bacaran şəxsiyyətin formalaşdırılması müasir məktəbin mühüm vəzifələrindən biridir. Təhsildə inteqrasiya meyilləri real olaraq mənəvi-psixoloji dəyərlərin yaxınlığından, global problemlərin həllinə birgə qoşulmaqdan, gənclərin "mədəniyyətlərərsası ünsiyyət potensialı" çərçivəsinin genişləndirilməsinin zəruriliyindən yaranır.

Bu gün Avropa Şurası tərəfindən orta məktəblər üçün xarici dilin tədrisində global

kompetensiyalar təklif edilir ki, bu da yeni fənn kurikulumu dörd məzmun xətti daxilində inkişaf etdirilir. Həm lingvistik, həm kommunikativ, həm də sosial-mədəni vərdisləri inkişaf etdirən yeni fənn kurikulumu xarici dilin tədrisində mühüm vərdislər müəyyən etmişdir. Bunlar, əsasən, aşağıdakılardır:

- iki və ya çox xarici dildə danışmaq;
- müxtəlif situasiyalarda kommunikasiya qurmaq;
- fərqli kontekstləri və mətnləri anlamaq;
- biliyini müstəqil şəkildə dərinləşdirmək, dil, yaxud da mədəni baxışlarını zənginləşdirmək.
- başqa xarici dilləri müstəqil şəkildə öyrənmək.

Dilianlama və dildən istifadə etmə bacarığı əsasında öz gələcək maraq və tələbatlarını təmin edir. Xarici dildə müxtəlif mədəniyyətlər haqqında genişəhatəli biliyə, anlamaya və təcrübəyə malik olmaq sonrakı təhsilə hazır olmaq üçün öz təcrübələrini inkişaf etdirərək peşə təliminə və işləmək qabiliyyətinə yiyələnmək vacib amillərdəndir.

Bilik əsaslı cəmiyyətdə gedən sürətli dəyişikliklərlə əlaqədar yaranan ehtiyaclara yol verən müsbət dəyərlər və münasibətləri qurmaq və bacarıqları necə əldə etmək yollarını öyrənir.

Məzmun xətləri üzrə dil bacarıqlarının qazanılması.

Bu gün xarici dil dərslərini müasir kurikulumların tələblərinə uyğun standartlar çərçivəsində və fəal/interaktiv təlim şəraitində qurmaq tələb olunur. Müasir xarici dil fənni kurikulumunun məzmun standartlarının müəyyənləşdirilməsində idraki və kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması əsas götürülmüşdür. Yeni məzmun xətləri əsasında kontekstdə, istənilən situasiyada qrammatikanın və yeni sözlərin tətbiqi əsasında

dinləyib-anlama, danışma, oxu və yazı vərdişləri tənqidi və yaradıcı təfəkkürün qazanılmasına yol açaraq şagirdlərin real ünsiyyət vərdişlərinin formalaşdırılmasına xidmət edir. Məzmun standartları müəyyən edilərkən idraki, informativ-kommunikativ və yaradıcı fəaliyyətlərin əsasında ünsiyyət və psixomotor bacarıqların formalaşdırılması nəzərdə tutulmuşdur.

Buraya dil sistemi və dil bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi aiddir:

Dilin sistemi dildə fonoloji sistemdən – səslərdən, sözlərin düzgün tələffüz olunmasından, cümlə quruluşu, sözlərin ayrı-ayrı mənaları, qrammatik cəhətdən sözlərin bir-biriləri ilə bağlılığı və cümlədə hansı funksiya daşmasından ibarətdir.

Dilin sisteminin əsası olan fonologiyanın, qrammatikanın, leksikanın, lüğətin təqdimatının ayrıca yox, dinləyib-anlama, danışmaq, oxu, yazı fəaliyyətləri daxilində öyrədilməsinin və bunun əsasında şagird biliyinin qiymətləndirilməsinin aparılmasını təşkil etmək.

a) Dinləyib-anlama və danışmaq fəaliyyətində səslərin, sözlərin və cümlələrin tələffüzü, vurğu, ritm, intonasiya vasitəsilə təminlənməsini, sadə sözləri işlətməklə dialoqların qurulmasını, yeni ideya və informasiyaları asanlıqla anlayaraq şagirdlərin xarici dildə öz fikirlərini ifadə etməyini təmin etmək.

Oxu və yazı fəaliyyətlərində yeni sözlərin öyrənilməsi, mətnlərin müxtəlif üsullarla mənimsənilməsini, sərbəst, yaradıcı yazı fəaliyyətini inkişaf etdirmək, tapşırıqlı təlim (Task Based Learning) və layihələr üzərində (Project Based Learning) təlimin fəal/interaktiv təlim şəraitində aparılmasını təşkil etmək və qarşılıqlı ünsiyyətin, kommunikativ vərdişlərin qazanılmasını təmin etmək. Bütün fəaliyyət xətləri üzrə strategiyaların tətbiqi aşağıdakı mərhələlərdə həyata

ta keçirilir:

b) Kommunikasiya yaratmaqla (Building Communication)

c) Tapşırıqlar əsasında (Task Based Learning)

d) Layihə əsaslı təlim (Project Based Learning)

e) Tədqiqatlar və müqayisələr apararaq (Researching and Comparing)

f) Problemlərin həlli və təqdimatlarla (Solving the problems through Presentations)

g) Nəticə və dəyərləndirmə (Summarizing and evaluating)

h) Yaradıcı tətbiq və yeni fikir yaratma (Extension stage)

Xarici dil məzmun standartlarının əsas komponenti olan bilik və fəaliyyətin məqsədi xarici dilin qazanılmasında ümumi lingvistik biliklərə, kommunikativ bacarıqlara və mədəni dəyərlərə yiyələnməkdir. Kommunikativ bacarıqların formalaşmasında aşağıdakı qlobal səriştələr müəyyən edilmişdir:

Ümumi bacarıqlar (Generic skills)

- əməkdaşlıq bacarıqları; (collaboration skills)

- kommunikasiya/ünsiyyət bacarıqları; (communication skills)

- yaradıcılıq bacarıqları; (creativity)

- tənqidi təfəkkür bacarıqları; (critical thinking skills)

- informasiya texnologiya bacarıqları; (information technology skills)

- hesablama bacarıqları; (numeric skills)

- problemi həll etmək bacarığı; (problem-solving skills)

- özünü idarəetmə bacarıqları; (self-management skills)

- təhsil almaq bacarıqları (study skills).

Bunları nəzərə alaraq nəticədə xarici

dil fənn kurikulumu dilin öyrənilməsi prosesində şagirdləri aşağıdakılarla təmin edir:

- dil bacarıqlarına yiyələnmək;
- kommunikativ vərdişləri inkişaf etdirmək;
- asudə vaxtını səmərəli təşkil etmək;
- sosial tələbatını ödəmək;
- şəxsi və intellektual inkişafa nail olmaq;
- ömrü boyu öyrənmək;
- mədəniyyətlərarası dialoqa və qloballaşma prosesinə qoşulmaq.

Xarici dildə ümumi bacarıqlar üç istiqamətdə inkişaf etdirilir:

- Fərdlərarası (Interpersonal)- ünsiyyət yaratmaq üçün,
- Bilik (Knowledge) – biliklərə yiyələnmə və inkişaf etdirmə,
- Təcrübə (Experience) – real və təsviri təcrübəni çatdırma bilmək.

Fərdlərarası (Interpersonal)- ünsiyyət yaratmaq üçün

1. Məktəb, iş yerləri və cəmiyyətdə əlaqələr yaratmaq və möhkəmləndirmək.

2. Fikir, düşüncə, ideya, maraq, təcrübə, rəy və planlarla bağlı söhbətlər, müzakirə və müqayisə aparmaq, əsaslandırmaq, izah etmək və dəyərləndirmək.

3. Müxtəlif auditoriyalar və məqsədlər üçün şifahi və yazılı kompleks məlumatların verilməsi.

4. Görüləcək işlərin planlaşması, inkişafı, təşkili, həyata keçirilməsi və dəyərləndirilməsində əməkdaşlıq etmək.

5. Real modelləşmiş vəziyyətlərdə məqsədlərin, xidmət və məlumatların daha geniş diapozonda əldə edilməsi və təmin olunması.

Bilik (Knowledge) – biliklərə yiyələnmə və inkişaf etdirmə

1. Tanış olan və olmayan mövzularda olan məlumatları aşkar edir, seçir, təhlil edir, təşkil edir və təqdim edir.

2. Geniş və mürəkkəb məlumatları aşağıdakı fəaliyyətlər vasitəsilə şərh edərək tətbiq etmək:

- müəyyən etmək, ardıcıl sıraya düzmək, təsnif etmək, müqayisə etmək, təsvir etmək;
- sintez etmək, əsaslandırmaq, proqnoz vermək, yekunlaşdırmaq, nəticə çıxarmaq, nəticəyə gəlmək, qiymətləndirmək.

3. Şifahi və yazılı mətnlərdə olan ideyaları, problemləri, mövzuları, arqumentləri, mübahisələri, təsvirləri, görünüşləri, nöqtəyi-nəzərləri və münasibətləri müəyyən etmək, tənqidi müzakirə etmək, onlar arasında əlaqə yaratmaq, tənzimləmək, ideyaları ümumiləşdirmək, fikrində ifadə edərək tətbiq etmək.

4. Verilmiş informasiyadan daha çox mürəkkəb problemləri faktlarla əlaqələndirərək müəyyən etmək, seçimləri tədqiq etmək, müzakirə etmək, problemləri həll etmək, qiymətləndirmək və onun həlli yollarını əsaslandırmaq, alternativ təkliflər vermək.

5. Yazılı mətnləri bir də nəzərdən keçirərək yeni ideyalar vermək, tənzimləmək, yenidən təşkil etmək, sərbəst və yaxud əməkdaşlıq şəraitində yaradıcı şəkildə fikrini ifadə etmək.

Təcrübə (Experience) – real və təsviri təcrübəni çatdırma bilmək.

Bu mərhələdə şagirdlər artıq qazandıqları bilik və kommunikativ vərdişlərdən istifadə edərək təcrübələrini aşağıdakı şəkildə nümayiş etdirirlər:

a) dinləyib-anlama və şifahi nitq vərdişlərini inkişaf etdirərək mətnin məzmununa aid təqdimatlar verir, rollu oyunlar, dramatik təqdimatlar, solo və kollektiv deklamasiyalar, improvizasiyalar hazırlayır;

b) ədəbi mətnləri və hekayələrin geniş təsvirini yaradaraq müzakirə edir, mətnlərin təqdimatında iştirak edir, mətndəki hadisələrə, xarakterlərə, süjetlərə yazılı və şifahi

şəkildə öz fikrini bildirir, mətni səhnələşdirərək pantomimo və tamaşalar hazırlayırlar;

c) kiçik monoloqlar, dramatik səhnələr hazırlayır, jurnal və gündəliklər yazaraq öz fikirlərini sərbəst ifadə edir, şifahi raportlar, məruzələr hazırlayır, media bukletləri hazırlayır, müsahibələr təşkil edir, disklər tərtib edir, videofilmlər çəkir, fotokartoçkalar tərtib edir, kiçik hekayə və şeir yazır, mətnin məzmununu şeir və musiqi şəklində təqdim edir.

Son illər Azərbaycanla Avropa ölkələri arasında müxtəlif sahələrdə münasibətlər inkişaf etməkdədir. Qərb və Şərqi qovşağı kimi öz tarixi rolunu bu gün də gerçəkləşdirən Azərbaycan Avropa və Amerikaya inteqrasiya yönündə vacib addımlar atmaqda davam edir.

Rəyçi: dos. A.İsmayılova

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Xarici dil Fənn kurikulumu. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, 2012.
2. İsmayılova D. İngilis dili tədrisi metodikası. Azərbaycan Dillər Universiteti, 2011.
3. Baruah, T.C. The English Teacher's Handbook. Delhi: Sterling Publishing House. 1991.
4. Brown G. and Yule G. Teaching the Spoken Language. Cambridge: Cambridge University Press. 1983.
5. Harmer J. The Practice of English

Language Teaching. London: Longman, 1984.

Ф.Гусейнова

Предметный курикулум и задачи приобретения коммуникативных навыков

Резюме

В статье говорится о коммуникативном изучении языка через предметную призму Курикулума. Есть много способов приобретения знания иностранного языка и получения глобальной коммуникативной компетенции-практиковать. В этой статье были пояснены разработки различных методов социальных навыков.

F.Huseynova

Subject curriculum and problems of gaining communicative skills

Summary

In the article, it is spoken about developing of communicative language learning through subject curriculum. The author speaks about ways of acquiring foreign language on practicing communicative skills and gaining global competences. All the different methods of developing social skills have been clarified in this article.